

Список використаних джерел

1. Бугай М.Ф. Депортації населення з України (30–50-ті роки) // УІЖ. – 1990. – № 10.
2. Горний В.А., Луковцева И.И. Из истории деятельности РКП(б) по вовлечению польских трудящихся в СССР в социалистическое строительство (1921–1929 гг.) // СССР и Польша: Интернациональные связи – история и современность. – М., 1977. – Т.1.
3. Єременко Т. Поляки в Україні / Т.Єременко, Б.Чирко, О.Калакура. – 1993. – № 2. – С. 119–130.
4. Калакура О.Я. Українська полонія 1917–1939 роках: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 1995.
5. Коммунист. – 1928. – 20 ноябрь.
6. Короткі підсумки перепису населення України 17 грудня 1926 року: Національний і віковий склад, рідна мова та письменність населення. – Х., 1928. – 42 с.
7. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні ХХ ст. – К., 1997.
8. Національні меншини в Україні 1920–1930-ті роки: Іст. картограф. атлас / упоряд. М.І. Панчук і ін. – К., 1995.
9. Національний процес в Україні: Історія і сучасність. Документи і матеріали / за ред. В.Ф. Панібудьласка. – К., 1987. – Ч.2.
10. Оширов А. Коренизация в советском строительстве // Революция и национальности. – 1930. – № 4–5.
11. Пирожков С. Демографічна катастрофа: де ж вихід? – 1996. – № 11–12.
12. Українське державотворення: невitreбуваний потенціал: Словник–довідник. – К., 1997.
13. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 1. – Оп. 2. – Спр. 2933.
14. Там само. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 133.
15. Там само. – Ф. 166. – Оп. 2. – Спр. 626.
16. Там само. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 99.
17. Там само. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 209.
18. Там само. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1542.
19. Чирко Б.В. Національні меншини в Україні (20–30 роки ХХ ст.). – К., 1995. – 215 с.
20. Якубова Л.Д. Соціально-економічне становище етнічних меншин в УСРР: 20-ті – початок 30-х років ХХ ст. – К., 2004. – 452 с.: табл.
21. Iwanow M. Przyczynek do historii Polskich Sekcji Narodowosciowych w WKP(b) 1920–1930 r. // Z pola walki. – 1988. – № 3.
22. Kupczak J. Polityka panstwa radzieckiego wobec polskiej ludnosci na Ukrainie w latach 1921–1939 // Ukraina–Polszcha: istoryczna spadshchyna i suspiłna swidomist. – K., 1993.
14. Tam samo. – F. 166. – Op. 2. – Spr. 133.
15. Tam samo. – F. 166. – Op. 2. – Spr. 626.
16. Tam samo. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 99.
17. Tam samo. – F. 413. – Op. 1. – Spr. 209.
18. Tam samo. – F. 1. – Op. 20. – Spr. 1542.
19. Chyrko B.V. Natsionalni menshyny v Ukrayini (20–30 roky XX st.). – K., 1995. – 215 s.
20. Yakubova L.D. Sotsialno-ekonomichne stanovyshe etnichnykh menshyn v USRR: 20-ti – pochatok 30-kh rokov XX st. – K., 2004. – 452 s.: tabl.
21. Iwanow M. Przyczynek do historii Polskich Sekcji Narodowosciowych w WKP(b) 1920–1930 r. // Z pola walki. – 1988. – № 3.
22. Kupczak J. Polityka panstwa radzieckiego wobec polskiej ludnosci na Ukrainie w latach 1921–1939 // Ukrayina–Polshcha: istorychna spadshchyna i suspiłna swidomist. – K., 1993.

References

1. Buhai M.F. Deportatsii naseleennya z Ukrayiny (30–50-ti roky) // UIZH. – 1990. – № 10.
2. Hornyi V.A., Lukovtseva I.I. Iz istorii deyatelnosti RKP(b) po вовлечениyu polskikh trudnyashchikhsya v SSSR v sotsialisticheskoe stroitelstvo (1921–1929 gg.) // SSSR i Polsha: Internatsionalnye svyazi – istoriya i sovremennost. – M., 1977. – T. 1.
3. Ieremenko T. Polyaky v Ukrayini / T.Ieremenko, B.Chyrko, O.Kalakura. – 1993. – № 2. – S. 119–130.
4. Kalakura O.Ya. Ukrayinska poloniya 1917–1939 rokakh: Avtoref. dys. ... kand. ist. nauk. – K., 1995.
5. Kommunist. – 1928. – 20 noyabrya.
6. Korotki pidsumky perepysu naseleennya Ukrayiny 17 hrudnia 1926 roku: Natsionalnyi i vikovy sklad, ridna mova ta pysmennist naseleennya. – X., 1928. – 42 s.
7. Kravchenko B. Sotsialni zminy i natsionalna svidomist v Ukrayini XX st. – K., 1997.
8. Natsionalni menshyny v Ukrayini 1920–1930-ti roky: Ist. kartohraf. atlas / Uporyad. M.I. Panchuk i in. – K., 1995.
9. Natsionalnyi protses v Ukrayini: Istoriya i suchasnist. Dokumenty i materialy / Za red. V.F. Panibudlaska. – K., 1987. – Ch.2.
10. Oshyrov A. Korenizatsiya v sovetskom stroitelstve // Revolutsiya i natsyonalnosti. – 1930. – № 4–5.
11. Pyrozhekov S. Demohrafichna katastrofa: de zh vykhid?. – 1996. – № 11–12.
12. Ukrayinske derzhavotvorennya: nevytrebuvanyi potentsial: Slovnyk–dovidnyk. – K., 1997.
13. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchyykh orhaniv vlady i upravlinnya Ukrayiny. – F. 1. – Op. 2. – Spr. 2933.

УДК 821.161.2:050(477.54)“20”

Шпакович К. В.

аспірантка, Інститут історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), kato_89@ukr.net

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ 20-Х РР. ХХ СТ.
(НА МАТЕРІАЛАХ ХАРКІВСЬКИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ)

Проаналізовано літературні напрямки, виникнення письменницьких організацій і груп в Україні в 20-х рр. ХХ ст. та вплив харківської періодичної преси на їх розвиток.

Ключові слова: харківська періодична преса, літературний процес, письменники, література, письменницькі організації.

Проголошена в 1923 р. на XII з'їзді РКП(б) політика коренізації, дала поштовх для відродження нової української радянської літератури. Літературні організації, які засновувалися в підрадянській Україні, прагнули мати свій друкований орган, в якому ознайомлювали громадськість з творчістю молодих літераторів. Саме в тогочасному Харкові зосереджувалося найбільше літературне коло митців і саме через столичну періодику тогочасні українські письменники намагалися впливати на розвиток літературного процесу. Важливу роль у розвитку української літератури та заснуванні літературних угруповань займала харківська періодична

преса. Столичні періодичні видання об'єднували групових і поза групових письменників, знайомивши читачке коло зі своєю творчістю. Велика кількість різноманітних літературних напрямків головною справою проголошували створення нової культури. Так, виникли письменницькі організації та групи у 1920–х рр., серед яких відомі “Плуг”, “Гарт”, “Ланка”, “Молодняк”, “Вапліте”, ВУСПП, “Нова генерація”, “Аспанфут” тощо. Втім, не всі угруповування мали свій друкований орган.

У Харкові виходило чимало періодичних видань, які друкували нові літературні та художні твори: “Вісти ВУЦВК”, “Комуніст”, “Культура і побут”, “Література і побут”, “Комсомолец України”, “Червоний шлях”, “Критика”, “Шлях мистецтва”, “Нові шляхи”, “Плуг”, “Плужанин”, “Молодняк”, “ВАПЛІТЕ”, “Гарт”, “Всесвіт”, “Пролітфронт”, “Нова генерація”, “Універсальний журнал”. На шпальтах газет відбувалися дискусії з приводу шляхів розвитку. Харківська періодична преса систематично висвітлювала літературний процес, стимулювала молодих письменників до поширення українського друкованого слова, підтримувала їх та сприяла розвитку літературної критики. Кожний письменник розпочинав свій напрям з газети або журналу. Періодика була активним чинником літературного процесу, подавала кращі зразки творчості, помітно впливала на розвиток української літератури. Газетна періодика Харкова створювала умови для прояву літературних, письменницьких здібностей серед радянської молоді [1]. Харківська газета “Вісти ВУЦВК” та часопис “Шляхи мистецтва” об'єднували навколо себе перших представників нової української літератури: Миколу Хвильового, Володимира Сосюру, Михайла Йогансена. Згодом, із заснування великого місячника “Червоний шлях”, ця група утворила організацію пролетарських письменників “Гарт”.

“Гарт” (1923–1925) – спілка пролетарських письменників, до якої входили В.Блакитний, К.Гордієнко, І.Дніпровський, О.Довженко, О.Досвітній, В.Коряк, І.Кулик, Г.Коцюба, П.Лісовий, В.Поліщук, Ю.Смолич, В.Сосюра, П.Тичина та інші. Учасники заснували свій літературно–художній та критичний журнал всеукраїнської спілки пролетарських письменників “Гарт”, який об'єднував навколо себе критиків–марксистів, видатних діячів різних сфер мистецтва й культури. Видання публікував художні твори, критичні публіцистичні та наукові статті з різних питань мистецтва та літератури, бібліографію та хроніку мистецького життя підрадянської України та за її межами. Журнал висвітлював творче життя, роботу та побут сучасного письменника, а його члени зі шпальт видання закликали всі пролетарські літературні та художні сили України, “із зброєю художнього слова, хто внесе в літературно класове пролетарське світовідчуття, прийти і подати свій голос зі сторінок Гарту” [2, с. 5]. Зі смертю в 1925 р. голови спілки “Гарт” В.Еллана–Блакитного організація розпалася. Чимало її членів в 1928 р. увійшла до складу організації “ВАПЛІТЕ”, на чолі якої був М.Хвильовий.

В 1922 р. з появою спілки селянських письменників “Плуг”, столична преса повідомила про закінчення організаційного періоду нової літератури. Молоді

літератори мали змогу вступати до нових організацій. Харківська періодика закликала: “Годі надсилати листи до редакцій, пропонуючи свої вірші, драми, оповідання. Влаштуйте у себе на місцях філії, літературні трести пролетарських та селянських письменників, вкривайте Україну своїми організаціями, внесіть подих своєї молоді творчості” [3].

З утворенням літературних груп, столична періодична преса в 1924 р. повідомила про утворення Української Літературної Академії. Академія мала складатися з обмеженої кількості визначних представників української літератури, видатних представників революційного письменства інших країн, а також молоді письменники та діячі літератури старшої генерації. До її завдань входило: організація подорожей українських письменників закордон, щорічне преміювання найкращих творів літератури, конкурси та ініціатива для створення подібних академій в інших радянських республіках [4].

Також харківська газетна періодика постійно порушувала питання щодо створення літературної школи. Література, як розвинуте і впливове мистецтво мала лише одну кафедру при Харківському ІНО на всю територію України. Харківські видання наполягали на тому, щоб молоді письменники вивчали курс української та іноземної мов, історію та теорію мистецтв, історію та теорію критики. На III з'їзді “Плуга” пропонувалося звернутися до Народного комісаріату освіти УСРР з приводу заснування літературного ВУЗу у Харкові. Адже в столиці перебувало 100 кваліфікованих письменників, близько 100 різних літературних видань, які притягували літературні сили з периферії [5].

Найбільш масовими письменницькими організаціями були “Плуг” (селянська) та “Гарт” (пролетарська), з яких в 1925 р. у харківській періодиці і розпочалася літературна дискусія. Спочатку з обміну листами, згодом, члени обох організацій самовизначилися і мовчазну угоду між групами було припинено. Утворюючи тимчасові “блоки”: “Плуг” з ВУСПП проти “Гарту”, задля виступу на Всесоюзній нараді пролетарських письменників і т.д. Тобто вплив обох організацій, – як стверджував В.Блакитний, – вимагав розподілу сфер в літературі [6].

На шпальтах харківської газетної періодики розгорнулася літературна дискусія між М. Хвильовим та головою “Плугу” С.Пилипенко. Автор статті “Хай живе “Гарт” і “Плуг”!” С.Пилипенко закликав об'єднати “Гарт” і “Плуг” задля організації молоді в літературних інтересах, створювати атмосферу літературно–мистецького навчання, а головне дати новий напрямок в літературі [7]. Натомість М.Хвильовий критикував цей заклик, щоб “рухати життя вперед”, “бути його активним чинником”, “кликати кудись далі” (зі статті С.Пилипенка) немає сенсу, адже “...потрібно щось одне: або нове або старе” [8]. Харківська періодика повідомила читачів, що спілка “Плуг” за чотири роки свого існування стала справжньою письменницькою організацією, яка видавала 30% усієї загальної художньої літератури. Головною метою “Плуга” було “...поволі переводити свої молоді кадри на шлях пролетарської ідеології, ні в якому разі не збавляючи в

їх творчості мистецько–селянських образів, цієї конечної передумови впливу на селян” [9].

До організації “Плуг” (1922–1932) – спілки селянських письменників, входили Д.Бедзик, С.Божко, В.Гжицький, А.Головко, Г.Епік, Н.Забіла, І.Кириленко, О.Копиленко, В.Минко, А.Панів, П.Панч, С.Пилипенко, І.Сенченко, В.Таль (Товстоніс), Г.Епік, П.Усенко, В.Чередниченко, І.Шевченко, В.Штангей та інші. В лютому 1925 р. часопис “Плужанин” був чи не єдиним спеціальним літературним журналом популярного характером. “Плужанин” як орган спілки “Плуг” прагнув зацікавити до участі кращих сучасних діячів у літературній галузі [10, с. 2]. “Плужанин” як перший в підрадянській Україні письменницький журнал, особливо звернув увагу на літературу з теорії поезики та прози [11, с. 21]. Загалом видання “Плужанин” викликало неабияку увагу у тогочасній періодичній пресі. Читачі вимагали від редакції оповідань та поезій, приділяти увагу літературно–мистецькому життю, новим книжкам тощо. Втім, траплялися і зауваження. Так, вчитель Г.Капуста писав до редакції: “Писати такою мовою селянський журнал – тратити марно папір, бо все одно з селян ніхто не зрозуміє” [12, с. 3]. Для допомоги початковим письменникам, при філіях “Плуга” засновувалися літературні студії [13, с. 6], на шпальтах містилися поради як писати вірші, оповідання, статті [14, с. 37]. Загалом, за 1925 р. “Плуг” випустив 28 збірок творів та 32 книжки, брав активну участь у пресовому процесі, починаючи журналами та закінчуючи літературними розділами і сторінками спеціальних журналів [15, с. 12].

В 1926 р. на сторінках часопису “Плуга” містилася інформація про вихід із спілки групи початківців–письменників і організацію спілки “Молодняк”. На це “Плуг” відреагував так: “...якщо група зможе розгорнути ширшу пролетарську організацію – це буде перемога Плуга” [16, с. 21].

В жовтні 1927 р. у Харкові починає виходити журнал “Нова генерація”, який був виданням групи українських футуристів. Члени організації на сторінках видання відверто виступали проти лірики, не визнавали класичну літературну спадщину, пропагували “нову форму” в літературі. Так, на шпальтах журналу критикується діяльність “Гарту” і “Молодняка” [17, с. 53]. Головною заслугою журналу “Нова генерація” (1927–1930) була боротьба проти примітивізму, в прагненні засвоїти ідеї європейського літературного розвитку й вивести українську літературу на європейські обшари [18, с. 58].

Привертають увагу публікації про заснування багатьох літературно–художніх журналів та газет, які давали широкі можливості для друкування творів українських письменників та розвитку критичної думки. Зокрема тогочасні газети проінформували громадськість про вихід місячника “Шляхи мистецтва” (1921) і двотижневика “Плуг” (1922). З 1923 р. почав виходити великий літературно–художній і громадсько–політичний місячник “Червоний шлях” у Харкові. У періодичних виданнях повідомлялося також про створення журналу “Плужанин”, що пізніше з 1928 до 1932 р. виходив під назвою “Плуг”, У 1927 р. – журналу “Гарт” – орган Всеукраїнської спілки пролетарських письменників і журналу комсомольських письменників

“Молодняк”. Столична газетна періодика не обминула своєю увагою і вихід численних альманахів й журналів, що були органами різних літературних організацій (“Красне слово”, “Нова генерація”, “Вапліте”, “Пролітфронт” та ін.). У 20–х рр. ХХ ст. у Харкові також видавався літературний додаток до газети “Вісти” під назвою “Культура і побут” (раніше “Література, наука, мистецтво”). Постійну увагу питанням розвитку української радянської літератури приділяли харківські газети “Комуніст” (орган ЦК КП(б)У) і “Комсомолец України”(орган ЦК ЛКСМУ). Літературні критики 20–х рр. (О.Білецький, В.Коряк, О.Дорошкевич, М.Доленго, Я.Савченко, С.Шупак, Б.Коваленко, А.Клочья, І.Момот) друкували у газетах та журналах багато статей і рецензій, в яких ставили важливі питання літератури [19, с. 101].

Активне створення літературних організацій супроводжувалося появою великої кількості періодичних видань. У 1925 р. у Харкові виходили 61 український і 12 російських журналів. Отже, можна стверджувати, що 20–ті роки – період справжнього розквіту української літератури. Революція сколихнула творчі сили народу, відкрила дорогу талантам, показала, яких висот може досягти мистецтво в умовах відносно вільного творчого змагання. В ці роки література збагатилася багатьма високохудожніми творами, в яких відбивалася революційна епоха, настрої людей, мрії про щасливе майбутнє. Перерахувати всіх письменників, талант, яких розкрився і змужнів у Харкові, просто неможливо [20, с. 29].

Важливе місце на шпальтах газет відводилося публікаціям про діяльність вищих партійних органів з питання організації належної допомоги письменникам. Зокрема, в газеті “Вісти ВУЦВК” друкувалась анкета “Умови життя і праці письменників України”. Згідно з результатами анкети, вище керівництво республіки повинно було розробити план заходів поліпшення матеріальної сторони письменницької діяльності, захист їх професійних інтересів, умов праці і життя [21].

Цікавою є в газеті “Культура і побут” стаття М.Хвильового “Апологети писаризму”, в якій автор пропагував європейські цінності, але не задля сполучення українського мистецтва з іншим, а з метою освіжити українську літературу. “Оскільки наша література стає, нарешті на свій власний шлях розвитку, оскільки перед нами стоїть таке питання: на яку із світових літератур вона мусить взяти курс? У всякому разі не на російську, – робить висновок автор, – від російської літератури, від її стилів українська поезія мусить якомога швидше тікати” [22]. У зв’язку з цим автор закликав відмовитися від “диригентської палички Москви”, “вигодувати наше молоде мистецтво на російській літературі – значить затримати його розвиток. Наш шлях має бути не через російську літературу”, ключовим гаслом памфлету стало “Геть від Москви!”. Також на сторінках харківської періодики були надруковані публіцистичні та критичні праці “Камо грядеш?”, “Думки проти течії”, “Україна чи Малоросія?”, “Про Коперника з Фрауенбурга, або абетка азіатського ренесансу в мистецтві”.

У періодичній пресі постійно проводилася думка про те, що потрібно боротися проти примітивізму і масовізму в діяльності літературних організацій, лунали

заклики і змін вивчати європейську культуру і літературу. Характерно, що харківська періодика відбила не лише кількісний, але й якісний рівень діяльності літературних організацій. На сторінках газет широко відображено процес не тільки організації “Плуг”, а й розвалу “Гарт” Хвильовим М., Сосюрою В., Йогансеном М. з відомими плужанами, заснувавши організацію “Вапліте”(Вільна академія пролетарської літератури).

Водночас на шпальтах тогочасної газетної періодики займають значне місце публікації про хід літературної дискусії “Європа чи Просвіта”. Зокрема, нарком освіти УСРР та один з провідників політики українізації О.Шумський виступив в пресі на підтримку М.Хвильового “за якісний розвиток української літератури й цілого соціально-культурного процесу” [23]. В основу дискусії було покладено пошук шляхів та форм організації української літератури.

Узагальнюючи основні причини літературної дискусії, газетна періодика виокремила таке: у невідповідності організаційних форм тим завданням і тому ступеневі розвитку, що його досягла наша література і в принциповій протилежності двох поглядів, двох розумінь самої літератури в тогочасних літературних організаціях [24].

Отже, 20–ті рр. XX ст. були відносно вільним періодом для представників українського літературного відродження, характеризувалися піднесенням літературного життя в підрадянській Україні, відзначилися розмаїттям жанрово-стильових пошуків і бурхливістю творчих полемік. Їх твори стали найвищим злетом та гордістю української літератури. Особливий вплив на її розвиток становила харківська періодика, яка чи не найперша, знайомила читачів з бурхливим розвитком української літератури, пропагувала творчість нових молодих українських письменників, з її сторінок було порушено відому літературну дискусію. Загалом, на сторінках харківської періодичної преси обговорення літературного процесу впливало на формування певної позиції у читачів.

Список використаних джерел

1. Яловий М. На правдивому шляху // Культура і побут. – 1926. – № 3.
2. Наша путь // Гарт. – 1927. – № 1.
3. Коряк В. Організація нової літератури // Вісти ВУЦВК. – 1926. – 29 березня.
4. Г-ц. Українська Літературна Академія // Література, наука, мистецтво. – 1924. – 11 травня.
5. Пилипенко С. На порядку денному – літпрофосвіта // Культура і побут. – 1926. – № 17.
6. Блакитний В. Перед організаційною кризою в українській революційній літературі // Культура і побут. – 1925. – № 9.
7. Пилипенко С. Хай живе “Гарт” і “Плуг”! // Культура і побут. – 1926. – 31 січня.
8. Хвильовий М. Апологети писаризму // Культура і побут. – 1926. – № 10.
9. Пилипенко С. Культурна сила // Культура і побут. – 1926. – № 15.
10. Биковець М. Півтора роки нашого журналу // Плужанин. – 1926. – № 8–9.
11. Атаманюк В. Чи не пора на видавництво “Плуг”? // Плужанин. – 1926. – № 3.
12. Організація літруху // Плужанин. – 1926. – № 3.
13. Об’єднана резолюція 3-го з’їзду Плуга // Плужанин. – 1926. – № 4–5.
14. Проф. Ямб Новелькович. Універсальний poradnik // Плужанин. – 1926. – № 10.
15. Наша літературна продукція // Плужанин. – 1926. – № 4–5.
16. Поразка чи перемога “Плуга” // Плужанин. – 1926. – № 11.
17. Лист до редакції // Нова генерація. – 1929. – № 6.
18. Ільницький М. Література українського відродження (напрями та течії в українській літературі 20–х – поч. 30–х рр. XX ст.). – Львів: Львівський обласний науково-методичний інститут освіти, 1994. – 72 с.
19. Історія української літератури в II томах. Т. II. Видавництво Академії наук Української РСР. – Київ, 1959. – 878 с.
20. Літературна Харківщина: довідник / М. Гетьманець (ред.). – Х.: Майдан, 1995. – 368 с.
21. Коцюба Г. Обслідування умов життя і праці письменників // Культура і побут. – 1925. – № 41.
22. Хвильовий М. Апологети писаризму // Культура і побут. – 1926. – № 13.
23. Шумський О. Літературна дискусія 1925–1927 р. // Більшовик України. – 1927. – № 2.
24. Яловий М. Теоретична плутанина ліквідаторів // Культура і побут. – 1926. – № 11.

References

1. Jalovyj M. Na pravdyvomu shljahu // Kul'tura i pobut. – 1926. – № 3.
2. Nasha put' // Gart. – 1927. – № 1.
3. Korjak V. Organizacija novoi' literatury // Visty VUCVK. – 1926. – 29 bereznja.
4. G-c. Ukrai'ns'ka Literaturna Akademija // Literatura, nauka, mystectvo. – 1924. – 11 travnja.
5. Pylypenko S. Na porjadku dennomu – litprofosvita // Kul'tura i pobut. – 1926. – № 17.
6. Blakytynij V. Pered organizacijnoju kryzozju v ukrai'ns'kij revoljucijnij literaturi // Kul'tura i pobut. – 1925. – № 9.
7. Pylypenko S. Haj zhyve “Gart” i “Plug”! // Kul'tura i pobut. – 1926. – 31 sichnja.
8. Hvyly'ovyj M. Apologety pysaryzmu // Kul'tura i pobut. – 1926. – № 10.
9. Pylypenko S. Kul'turna syla // Kul'tura i pobut. – 1926. – № 15.
10. Bykovec' M. Pivtora roky nashogo zhurnalu // Pluzhany. – 1926. – № 8–9.
11. Atamanjuk V. Chy ne pora na vydavnyctvo “Plug”? // Pluzhany. – 1926. – № 3.
12. Organizacija litruhu // Pluzhany. – 1926. – № 3.
13. Ob'jednana rezoljucija 3-go z'i'zdu Pluga // Pluzhany. – 1926. – № 4–5.
14. Prof. Jamb Novel'kovych. Universal'nyj poradnyk // Pluzhany. – 1926. – № 10.
15. Nasha literaturna produkcija // Pluzhany. – 1926. – № 4–5.
16. Porazka chy peremoga “Pluga” // Pluzhany. – 1926. – № 11.
17. Lyst do redakcii' // Nova generacija. – 1929. – № 6.
18. Il'nyckyj M. Literatura ukrai'ns'kogo vidrozdzhennja (naprjamy ta techii' v ukrai'ns'kij literaturi 20-h – poch. 30-h rr. XX st.). – L'viv: L'vivs'kyj oblasnyj naukovy-metodychnyj instytut osvity, 1994. – 72 s.
19. Istorija ukrai'ns'koi' literatury v II tomah. T. II. Vydavnyctvo Akademii' nauk Ukrai'ns'koi' RSR. – Kyi'v, 1959. – 878 s.
20. Literaturna Harkivshyna: Dovidnyk / M. Get'manec' (red.). – H.: Majdan, 1995. – 368 s.
21. Kocjuba G. Obsliduvannja umov zhyttja i praci pys'mennykiv // Kul'tura i pobut. – 1925. – № 41.
22. Hvyly'ovyj M. Apologety pysaryzmu // Kul'tura i pobut. – 1926. – № 13.
23. Shums'kyj O. Literaturna dyskusija 1925–1927 r. // Bil'shovyk Ukrai'ny. – 1927. – № 2.
24. Jalovyj M. Teoretychna plutanyna likvidatoriv // Kul'tura i pobut. – 1926. – № 11.

Shpakovych K. V., graduate student of the National pedagogical university of the name of M. P. Dragomanova, Institute of historical education(Ukraine, Kiev), kato_89@ukr.net

A literary process is in Ukraine 1920 years (on materials of the Kharkiv magazines)

Literary directions are analysed in the article, origin of writer organizations and groups in Ukraine in 1920 years item and influence of the Kharkiv periodic press is on their development.

Keywords: the Kharkiv periodic press, literary process, writers, literature, writer organizations.

Шпакович Е. В., аспірантка, Інститут історичного образования Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), kato_89@ukr.net

Литературний процес в Україні 20–х гг. ХХ ст. (на матеріалах харківських періодических видань)

Проаналізовані літературні напрями, виникнення письменських організацій і груп в Україні в 20–х гг. ХХ ст. і вплив харківської періодическої преси на їх розвиток.

Ключеві слова: харківська періодическа преса, літературний процес, письменники, література, письменські організації.

* * *

УДК 2–84(477)“19”

Щербань М. В.

Чернівецький національний університет
ім. Юрія Федьковича (Україна, Чернівці),
shcherban@rambler.ru

**Радянські ідейно–ідеологічні рудименти
у сфері державно–церковних відносин:
суть, принципи та механізми подолання**

Проаналізовано ключові принципи та підходи, що були використані радянським керівництвом у сфері державно–церковних відносин та розкрито специфіку механізмів реалізації державної політики щодо релігії, загалом, і Церкви, зокрема, в Радянській Україні в 20–30 роках ХХ ст. Водночас, на основі порівняльно–історичного аналізу, визначено головні ідейні та ідеологічні засади, що були спродуковані радянською ідеологічною системою та пропагандою з метою дискредитації Церкви та усунення її на периферію суспільного життя.

Водночас досліджено вплив радянської моделі відносин у релігійній сфері, що була сформована у 20–30 роках ХХ століття, на сучасні церковно–державні відносини, а також вказано на можливі механізми зменшення й усунення негативного впливу тоталітарної минушини на сучасне релігійне життя в Україні.

Ключові слова: церква, радянська влада, право, антирелігійна пропаганда.

У процесі наукового пошуку в царині історії Українського православ'я, вельми вдало прослідковується дивна, проте не завжди виправдана тенденція – зростання національної свідомості, прагнення до власного, національно–зорієнтованого, самовизначення, де–факто, завжди призводило до пошуку й особливої форми власного релігійного життя. Визвольні змагання завжди вимагали власної інтелектуально, моральної, ідейної та духовної “самопереорієнтації”, або ж, іншими словами, “переорієнтації на самих себе”. Такий своєрідний “запит часу” завжди отримував відгук у серцях мільйонів людей багатьох поколінь українців.

Утім, перші десятиліття перебування при владі більшовиків в Україні змінили цей підхід і такі принципи. Вбачаючи у такій авторитетній, численній та фінансово незалежній структурі (якою, зрештою, й була Церква Синодального періоду в Російській імперії – авт.) прямого й впливового конкурента в боротьбі за безпеліційне володіння широкими народними масами, а також ідейного супротивника, щодо власних амбітних планів побудови нового, вже абсолютно безрелігійного соціуму, нова радянська влада, використала весь, доступний їй на той час, арсенал засобів впливу на Церкву.

Дослідженням проблем державно–церковних відносин у 20–30 роках ХХ століття займалося багато дослідників як в Україні так і за її межами. З поміж яких варто відзначити праці таких науковців як А.Киридон, І.Преловська, Л.Бабенко, О.Ігнатуша, В.Ципін, В.Шнира та ін.

У запропонованій науковій розвідці нами буде здійснено спробу узагальнення та систематизації цілого спектру соціальних, культурних та, навіть, ментальних

питань, які, отримавши свій початок у період відкритого протистояння державних інституцій і церкви (ще у 20–30 роках ХХ століття), знайшли своє продовження і розвиток не лишень у подальшій історії державно–церковних відносин у Радянському Союзі, але й своєрідні пережитки цих, доволі суперечливих, явищ ми можемо спостерігати й у наш час.

Метою пропонованого дослідження є дослідження комплексу законодавчих та суспільних ініціатив, які були запроваджені радянською владою в Україні впродовж 20–30 років ХХ століття, а також визначення впливів цих ідеологічних установок на сучасні церковно–державні відносини.

При спробі узагальнення внутрішньої державної політики радянського проводу в перші роки становлення влади більшовиків, загалом, та й у царині державно–церковних відносин, зокрема, ми цілком погоджуємося із думкою М.Дорошка, який стверджує, що вожді більшовизму вважали, що й на решті територій колишньої Російської імперії, які перебували в орбіті її впливу, влада мала формуватися за зразком, апробованим у центрі, а тому й Україна мусила перетворитися на радянську республіку на чолі з більшовицьким урядом. Зрештою, саме для опанування Україною російський більшовицький центр створював маріонеткові уряди. Користуючись відсутністю боездатних збройних формувань українських національних урядів, в Україні, за доволі короткий час, було насильницьки насаджено більшовицьку диктатуру, реалізувати головні принципи діяльності якої мала “експортована” центром керівна партійно–радянська верхівка, що виконувала в Україні функції окупаційної адміністрації [5, с. 243].

Зрештою, у цьому контексті, слухним, як на нашу думку, є судження Т.Леонтєвої, яка вважає, що для того, аби вловити загальний сенс і можливості державно–більшовицького насильства, треба визначити джерела і мотиви, а також механізми і масштаби репресій. А оскільки для радянського режиму віра з самого початку була ворогом номер один радянської державності, це дає змогу наблизитись до розуміння тактики і механізму комуністичної репресивності [9, с. 220].

Зрештою, як слушно зазначає Л.Бабенко, період становлення тоталітаризму в Україні перетворився на десятиліття суворих випробувань для усіх релігійних конфесій. Сама ж релігія, як ми згадували вище, розглядалася як один з найнебезпечніших політичних противників режиму. Виконуючи роль ідеології у поваленому класовому суспільстві, вона неминуче асоціювалася у свідомості більшовиків з альтернативними політичними і духовними цінностями, що становили загрозу стратегії комуністичного будівництва [1, с. 76].

Таке своєрідне ідейне протистояння, у форматі “державна–церква” та “церква–державна” стає об'єктивним явищем, з огляду на ті глибини історичні суспільні трансформації, що мали місце в Україні в 20–30 роках ХХ століття. Адже Церква, як один із базових духовно–культурних інститутів українського суспільства, що впродовж тривалого часу виконувала роль домінуючого духовного чинника, у ХХ столітті опинилася в епіцентрі військово–політичних катаклізмів Першої і Другої світових воєн, революційних потрясінь, репресивної політики